

Literatura

- Václav Bednář: Poznámky k provedení holocaustu hranických Židů, in: *Židé a Morava*. 1997.
- Václav Bednář: Osudy hranických židů po II. světové válce, in: *Židé a Morava*. 2003, 2004 a 2006.
- Václav Bednář: Okolnosti pobytu Edith Steinové v Hranicích v roce 1915, in: , Přerov 2004.
- Jiří Fiedler: *Židovské památky v Čechách a na Moravě*. Praha 1992.
- Bohumír Indra: Židovská obec v Hranicích do roku 1939, in: *Vlastivědné listy*, 1989, č. 2.
- Bohumír Indra: Židovská náboženská obec v Hranicích za okupace republiky a její násilná likvidace nacisty v roce 1942, in: *Vlastivědné listy*, 1990, č. 1.
- Bohumír Indra: *Historie hranických domů*. Hranice 2005.
- Miroslav Marada: Židovský hřbitov v Hranicích, in: *Hřbitovy v Hranicích a Drahotuších*. Hranice 2006.
- Tomáš Pospěch: *Hranická architektura 1815-1948*. Nakladatelství Dost, Hranice 1999.
- Tomáš Pospěch: *Hranice. Průvodce památkami města*. Dost, Hranice 2002.
- Jakob Rabinowicz: Geschichte der Juden in Mäh. Weiskirchen, in: Hugo Gold: *Die Juden und Judengemeinden Mährens in Vergangenheit und Gegenwart*. Brno 1929.
- Karel Rosenbaum: Záznam o tragickém osudu židovstva z hranického okresu, rkp. 1957.

◀ Pečeť židovské obce v Hranicích z roku 1786 s hvězdou a hebrejským nápisem KEHAL REJNIC (OBEC HRANICE). Foto: B. Beilová

Židé na Hranicku

Text: Václav Bednář, Tomáš Pospěch (architektura)
Editor: Jiří J. K. Nebeský
Pro starší období byly využity texty Bohumíra Indry, pro poválečné období texty Jiřího Fiedlera, Jaroslava Klenovského a Miroslava Marady.
Fotografie a plány: Vladimír Hynčica, Milan Mráz, Tomáš Pospěch, Stavební úřad Hranice, SokA Přerov, ZA Opava (fond B. Indra), MMG Hranice
Grafická úprava: Kateřina Holá

Pro Město Hranice vydalo nakladatelství DOST, Hranice 2007
ISBN 978-80-902942-3-3
© Tomáš Pospěch / DOST 2007

Židé na Hranicku

▼ Židovská ulice, detail z mapy Hranic z roku 1830.

▲ Bývalý Světlíkovský dvůr na rohu dnešní Třídy 1. máje a Plynárenské ulice při demolici v roce 1975. Na konci 18. století sloužil jako fajánsová manufaktura, pak jako židovská kolonie. Foto: Ludvík Novotný

Židé ve společnosti Středověká společnost byla rozdělena do kast, jež se lišily v právech a povinnostech svých příslušníků. Jednou z nich byli Židé. Na jedné straně byli tolerováni jako vyznavači židovské víry, v níž se narodil i zakladatel křesťanství Ježíš Kristus. Na druhé straně byli vyháněni i vražděni jako ti, kteří „ukřižovali Ježíše“. Podobně v ekonomické oblasti plnili důležitou roli coby věřitelé, když křesťanům bylo půjčování na úrok zakázáno. Ale ze stejného důvodu byli nenáviděni jako lichváři. Život Židů byl tedy svázán nejen vnitřními náboženskými předpisy, ale i mnoha omezeními ze strany křesťanské většiny. Zatímco měšťané se usazování Židů ve městech bránili, vrchnost je naopak často podporovala. Tak i v Hranicích vznikla v 17. století jedna z moravských židovských obcí. Patřila k těm menším, přesto za tři a půl století své existence zanechala výraznou stopu nejen v dějinách Hranic, jež místní Židé nazývali Reiniz či Hreiniz.

Počátky židovské obce První Židé přišli do Hranic ze sousední velké a významné židovské obce v Lipníku nad Bečvou, založené již koncem 15. století. Lipenští Židé udržovali po celé 16. století čilé obchodní a věřitelské styky s hranickými obchodníky a měšťany. V Hranicích získali v letech 1611–1621 domy Židé Josef, Kašpar, Šalomon, Lazar a Izák. Za válečných let 1621–1627 však město všichni opustili a domy zpuštěly. Teprve když se poměry zase uklidnily, vrátili se na své domy Žid Izák a Sára, vdova Lazarova, přišli i synové Žida Izáka, Mojžíš a Jakub Sraul, a jeho zeťové Daniel a Jocy. Do roku 1637 se tu pak usadili ještě Markus Macerle, Aron, Lewek Žid sklenář, Adámek Žid a Abrahám Žid. Kromě těchto majitelů domů tu ve 30. letech 17. století bydlelo celkem asi 200 Židů, všichni ovšem uprchli při švédské invazi roku 1643 v obavách, aby je nepotkal osud komunity v Lipníku, která byla při dobytí města postižena velkým pogromem. Do Hranic se Židé opět vraceli až na konci třicetileté války v roce 1648.

Vznik židovské ulice První domy získali Židé od vrchnosti zaplacením značných částek za domy výhodně položené na hlavních komunikačních tepnách vnitřního města. Další získávali v průběhu třicetileté války koupí od zadlužených měšťanů, nebo zabráním domu, jehož majitel nemohl splatit dluh v dohodnutém termínu. Kolem roku 1635 vlastnili Židé už všechny domy v dnešní Janáčkově ulici a vystupovali jako samostatná židovská obec. Se souhlasem vrchnosti si zřídili synagogu, školu i hřbitov při dnešní Zborovské ulici. V roce 1637 byl potvrzen zákaz prodeje dalších domů Židům, počet židovských domů se tak ustálil na sedmnácti.

Židé a křesťané Hraničtí měšťané vnímali židovskou komunitu s nelibostí, která byla vyvolána xenofobními stereotypy i vědomím ekonomických ztrát, jež měšťanům přítomnost Židů přinášela. Židé kupovali měšťanské domy zbořené za války, zpočátku je však neobnovovali a spokojovali se s nouzovými chalupami, z nichž odmítali platit městskou daň. Nepříznivě zasahovali do ekonomiky města také nerespektováním cechovního zřízení. Postupně byly vztahy s křesťanskou obcí uspořádány tak, že Židé nesměli provozovat městská řemesla s výjimkou dvou řezníků a jednoho židovského krejčího, jenž však své zboží nesměl nabízet mimo židovskou obec. Hlavním zdrojem obživy se pro židovskou komunitu stal obchod, který se nakonec v 19. století ukázal jako perspektivnější než řemesla, o něž tak bojovali křesťanští měšťané.

Samostatná obec Pro vrchnost byli Židé nejnvýhodnějšímí poddanými jako plátcí i pohotoví věřitelé při nutném rychlém opatrování peněžních půjček i jako obratní obchodníci s hospodářskými produkty vrchnostenského velkostatku, v Hranicích především s ovčí vlnou. Knížecí rod Dietrichsteinů, který hranické panství získal roku 1622, židovské komunity na svých panstvích podporoval, jak o tom svědčí židovské obce v sídelním Mikulově i nedalekém Lipníku nad Bečvou. Tak se i hranickým Židům podařilo roku 1637 získat privilegium, jež potvrdilo samostatnost hranické židovské obce a její nezávislost na obci křesťanské.

Rozšíření privilegií Při nástupu knížete Ferdinanda Josefa z Dietrichsteina se hranické židovské obci podařilo roku 1656 dosáhnout dalšího rozšíření svých privilegií – směli volně posílat své syny na studia do jiných měst a provdávat dcery i mimo panství. Roku 1659 byla potvrzena úplná samostatnost židovské obce a zároveň plnoprávná účast židovských měšťanů na týdenních městských trzích, jež byly kvůli židovskému svčeni soboty přesunuty na pátek. Byla také zakázána dosavadní praxe omezování celé židovské obce pro dluhy jednotlivých Židů. Do čela obce byl postaven volebný židovský rychtář, potvrzený a odpovědný vrchnosti, který se dvěma přísežnými a čtyřmi přísedícími spravoval všechny záležitosti židovské obce a jako zástupce vrchnosti rovnal také právní spory jejich příslušníků. Tento model správy trval až do roku 1850.

Židé v ghettu Pro židovskou komunitu v 18. století představoval hlavní problém nedostatek obytné plochy. Počet židovských domů byl totiž pevně stanoven a nebylo možno jej zvyšovat, přestože počet obyvatel narůstal nejen přirozenou reprodukcí, ale také příchodem uprchlíků z rakouských zemí na konci 17. století a z polských zemí na začátku 18. století. Tisnivé

Dům čp. 740 v Židovské ulici ►
z roku 1927, tehdy Morgensternova
zámečnická dílna, dříve rituální
židovská koupel (mikveh), zbořen
v roce 1951. Foto: Tomáš Oplocký

bytové poměry nutily k rozdělení domů na díly a k prodeji jednotlivých pokojů a přízemí krámků několika rodinám. V jednom domě tak bydlelo i deset rodin. Pro nebezpečí zavlečení nakažlivých chorob do města zřídila židovská obec na příkaz vrchnosti už roku 1691 z pustého předměstského domu proti židovskému hřbitovu tzv. lazaret pro nemocné. V něm museli přespávat také Židé, kteří městem jen projížděli. Na početní růst židovského obyvatelstva reagoval stát tzv. familiantskými zákony z roku 1726, podle nichž směl dostat povolení k ženitbě pouze nejstarší syn z rodiny, ostatní se směli ženit (a tedy plodit děti) pouze pokud odešli do ciziny. V této době také došlo k tzv. separaci Židů, tedy zřetelnému oddělení židovských ghett od křesťanských měst. V Hranicích byl roku 1728 počet židovských rodin stanoven na 115, roku 1789 zvýšen na 120. Na počátku 19. století se součástí židovské obce staly dvě předměstské lokality, které vrchnost odprodala Židům - areál tzv. Dílny na rohu dnešní ulice Teplické a Na Přísadech, zbořený roku 1957, a tzv. Světlíkovský dvůr v dnešní Plynárenská ulici, dříve manufaktura na fajáns, zbořený v roce 1975, kde byla v 1. polovině 19. století umístěna také výpomocná synagoga.

Na konci 18. století se přístup státu začal měnit - místo segregace nastoupila asimilace. Pro židovské obyvatelstvo byly zřízeny školy s německým vyučovacím jazykem a postupně došlo ke germanizaci větší části židovského obyvatelstva v českých zemích. Součástí tohoto procesu bylo nařízení přijmout nová příjmení, většinou německá. Tak například hranický obchodník David ben Hessel, který v polovině 18. století začal ve velkém vyvážet produkci hranických soukeníků na trhy v Uhrách, čímž položil základ velkému rozvoji hranického soukenictví, byl označován též jako David Vraclavský, německy Breslauer, zřejmě podle původu ze slezské Vratislavi. Za josefinských reforem přijala jeho rodina příjmení Stross. Postupně byla od 80. let 18. století rušena nejrůznější omezení, která se na Židy vztahovala, až v roce 1867 dosáhli plných občanských práv. Pro život židovských komunit mělo rozhodující význam zrušení familiantského zákona v roce 1849, které spolu s právem nabývat svobodně domovní majetek a se všeobecným zrušením poddanství znamenalo konec ghett a možnost volného pohybu. Správní reforma z roku 1850 pak moravským židovským obcím poskytla politickou samosprávu, která trvala až do roku 1919. Uvnitř židovské komunity vykristalizovaly v reakci na tyto změny dva názorové proudy, které se projevíly také v hranické obci. Mezi významnými postavami židovského

osvícenství (haskala), které usilovalo o co nejširší zapojení Židů do ekonomického a společenského života majoritní společnosti, nacházíme hranické rodáky Ahrona Chorina (1766-1844) a Mosese Brucka (1812-1849). Druhý názorový proud usiloval o maximální uchování specifických prvků judaismu. Mezi představiteli tohoto proudu nacházíme hranické rabíny Abrahama Placzeka (1799-1884) a Isaiase Reinigera (1783-1857).

Početnost židovské komunity V roce 1830 žilo v Hranicích 659 Židů, roku 1857 dosáhl jejich počet maxima - 802 osob, což představovalo 13 % všech obyvatel města. Ve druhé polovině 19. století počet Židů klesal - v roce 1880 to bylo 522 osob (7 %), roku 1900 462 osob (5,6 %). V roce 1930 se k židovské národnosti hlásilo v Hranicích již jen 192 osob (1,7 % obyvatel). Úbytek byl způsoben značným vystěhovalectvím z rodného města za prací a uplatněním. Stovky hranických Židů směřovaly do všech koutů Evropy i do Zámorí. Jen do Vídně se v letech 1850-1914 vystěhovalo 17 místních lékařů a 9 advokátů. V témže období odešlo z Hranic více než sto židovských obchodníků. Za všechny hranické rodáky, kteří dosáhli úspěchu za hranicemi svého města jmenujme novináře Bertholda Hirschla, vydavatele Isidora Singera, rabína Herrmana Reinigera, historika judaismu Nachmanna Weinsteina, košického likérníka Adolfa Adlera, jednoho z hlavních budovatelů Vítkovických železárén Bertholda Adlera, kroměřížského továrníka Wilhelma Knöpfelmachera, fotografa Oskara Kulku či chemičku Jenny Riesenfeldovou. Jistý podíl na početním poklesu hranických Židů měla také asimilace a konverze části převážně sekulárně vzdělané inteligence.

Průmysl a obchod v 19. století Židovský podíl na rozvoji místního průmyslu a obchodu v 19. století byl velmi významný. Jedním z prvních židovských podnikatelů, který překročil hranice ghetta, byl rychtář židovské obce Izák Siebenschein. V roce 1806 začal s prodejem piva a lihovin ve vrchnostenské hájovně u Horní brány. Pokoušel se i o podnikání v jiných oborech, narazil však na odpor křesťanské většiny, který vyvrcholil jeho vypovězením z města v roce 1822. Dietrichsteinové si však uvědomovali finanční přínos židovského podnikání - Benjaminu Adlerovi v roce 1814 povolili provozovat v křesťanské obci dílnu na spřádání harasové příze, Davidu Knöpfelmacharovi o tři roky později obchod se železem. Po napoleonských válkách se začali místní Židé zajímat o soukenickou výrobu,

tradiční manufakturní obor hranických měšťanů. Továrna na sukno a kašmír, zřízená v roce 1817 Salomonem Ditlem, ještě neuspěla a musela v roce 1820 zastavit výrobu. Ve 40. letech 19. století poblíž soutoku Veličky a Bečvy vznikly dvě továrny na zpracování sukna (Noe Stross a Salomon Heller), které po sloučení zcela zlikvidovaly rodinnou řemeslnou soukenickou výrobu v Hranicích. Tato Hellerova textilka, založená roku 1844, se po roce 1948 stala součástí koncernového podniku Karnola. Dalšími důležitými židovskými závody byla Epplerova barvírna v Mostní ulici, Sommerova výroba dřevěného nábytku (od začátku 20. století součást firmy Mundus), Wolfova líkárka v hospodářských objektech zámku, založená roku 1836 a Fischerova líkárka na dnešní Třídě ČSA, založená roku 1901.

Žid v boji o hranickou radnici Česko-německé napětí se v rakouské části monarchie objevovalo od revolučních událostí v roce 1848 a po roce 1867 vedlo k utváření politických stran a spolků na národním základě. V Hranicích se nacionální zápas rozhořel roku 1885, kdy město s převahou českých obyvatel ovládla chytrou volební taktikou Německá liberální strana. Politické úsilí česky mluvících obyvatel Hranic zastupovala Česká národní strana na Moravě, odnož pražské Staročeské strany. Hraničtí Židé byli v té době výraznou oporou místní německé politiky. I když se většina z nich uměla domluvit česky, spisovnou češtinu neovládala a v každodenní komunikaci dávala přednost němčině. Teprve koncem 19. století začaly i v Hranicích místní české ekonomické, společenské a kulturní spolky vyrovnávat dosavadní německý náskok a čeština přestávala být podceňovanou „řečí služek a podruhů.“ Česká strana označovala německé vedení města za „renegátsko-židovské“ a ve svých tiskovinách sahala k nevybíravému antisemitismu. Po vítězství české majority v roce 1903 začíná česko-židovské napětí slábnout. Také v souvislosti s nárůstem antisemitismu na německé straně.

Židovská škola Tzv. triviální židovsko-německá jednotřídní škola byla ustavena kolem roku 1770, v roce 1865 byla změněna na trojtřídní hebrejsko-německou národní školu, o rok dříve zde studovalo 39 chlapců a 26 dívek. Od začátku školního roku 1870-1871 se vyučovalo jen ve dvou třídách, od r. 1874 se škola změnila znovu na jednotřídní a vyučování v ní probíhalo jen půl dne. Celodenní vyučování bylo obnoveno až ve školním roce 1897-1898. V roce 1908 navštěvovalo školu 28 dětí. Koncem roku

1892 se řídícím učitelem školy stal Berthold Thorž, který potom školu řídil až do jejího zrušení 5. listopadu 1919. Řada židovských dětí po ukončení základní školy studovala na hranickém německém gymnáziu, které v letech 1871-1922 absolvovalo 166 Židů z celkového počtu 572 studentů.

Vstup do Židovské ulice z jihu po roce ▶
1910, po levé straně dodnes stojící
židovská radnice čp. 728, napravo zadní
trakt měšťanského domu čp. 122 (Česká
spořitelna). Foto: Ferdinand Helsner

Spolkový život Po oddělení politické a náboženské židovské obce v roce 1885 začaly v rámci náboženské židovské obce vznikat kulturní a politické spolky. Nejvýznamnějšími byly: Pohřební spolek Chevra kadischa, založený roku 1875 rabínem Dr. Moritzem Deutschem a podnikatelem a finančníkem Noe Strossem; Izraelský ženský spolek, založený v roce 1896 Reginou Singerovou a Frederikou Hausovou; Sionistický spolek Emunach, založený roku 1919 Alfredem Heinem, Sigmundem Pollakem a Davidem Donnebauem.

Stavební vývoj Židovské ulice V 18. století byly všechny domy Židovské ulice již zděné a jednopatrové (dva z nich byly dvoupatrové), kryté šindelem, v přízemí měly nízké domovní podloubí, jež umožňovalo průchod všemi domy od zámku až na velké náměstí. Dnes je toto nízké podloubí židovských domů zachováno již jen u domu čp. 728. V roce 1817 byly vybudovány schody vedoucí z Židovské ulice ven z hradeb k potoku Veličce. Od poloviny 19. století se proměňovaly také jednotlivé domy v Židovské ulici, takže do třicátých let 20. století byl původní charakter ulice úplně změněn. Z těchto staveb vyniká obchodní a obytný dům s bohatou secesní sgrafitovou florální výzdobou fasády, který si na místě tří zbořených židovských domů nechal postavit v roce 1910 obchodník Karel Baron (dnes Janáčkova 734). V padesátých letech 20. století bylo naopak několik zchátralých domů zbořeno a jejich místo už nebylo zastavěno. Podobný osud potkal tzv. židovské kolonie v lokalitě Dílna a Světlikův dvůr.

Synagoga

Malá zděná synagoga s dřevěnou kupolí a krytá šindelem stávala od třicátých let 17. století za domem čp. 728. Počátkem 19. století přibýlo židovského obyvatelstva natolik, že stávající synagoga zcela nedostačovala množství věřících. Přesto bylo několik žádostí o její rozšíření zamítnuto. Až teprve v roce 1864 dostala židovská obec povolení vystavět na jejím místě větší, v maursko-byzantském stylu romantického historismu podle návrhu vídeňského architekta Franze Machera. Stavba, přiřazená k zadní části domu a velká 20 x 14,5

metrů, není orientována směrem k Jeruzalému, ale pro nedostatek místa mezi okolní zástavbou směřuje k východu až severovýchodu. Volba pro město neobvyklého maursko-byzantského stylového pojetí byla víceméně praktická, s cílem výrazně odlišit židovskou modlitebnu od podoby okolní civilní zástavby. Stavba úzce vychází z tradice židovských modliteben šířených na Moravu z vídeňského prostředí, jako byly například synagogy v Brně (1852), v Bzenci (1859–1863), v Jihlavě (1863) a v Břeclavi (1868). Hranická synagoga z roku 1864 přesně zapadá do vývojové linie těchto jmenovaných staveb. Byzantské odkazy měly také největší vliv na vyzdobu interiéru synagogy, kde se uplatňoval především vegetabilní dekor. Dnes je ovšem patrný pouze na hlavicích sloupů zdobených listy, případně na výmalbě stropu odkryté při rekonstrukci budovy.

Za nacistické okupace byla synagoga v roce 1940 uzavřena a její vybavení odvezeno, ale zbořena nebyla. Z rozhodnutí tehdejšího německého komisaře města byla v roce 1943 zrekonstruována a umístěno sem městské

muzeum. Nyní je v majetku Čs. církve husitské a využívá ji Městské muzeum a galerie v Hranicích. Toto muzeum, založené v roce 1905, vedle pořádání výstav uchovává na 22 tisíc exponátů: mimo jiné kamenný městský znak z roku 1561, praporec ze zámecké věže z roku 1604, rozsáhlou Gallašovu knihovnu, sbírku fajánse a obrazů. Dnes patří synagoga k nejhodnotnějším stavbám vzniklým v Hranicích během 19. století a je zařazena do Státního seznamu nemovitých kulturních památek.

Synagoga, dnešní
vzhled. Foto:
Tomáš Pospěch ▶

První světová válka

Protižidovské nálady se v Hranicích znovu stupňovaly v průběhu 1. světové války. Kromě staletých předsudků měly v Hranicích dvě konkrétní příčiny. Na podzim roku 1914 uprchlo z Haliče okupované ruskými vojsky do Hranic téměř 3000 utečenců. Nemalou část z nich tvořili Židé, kteří se obávali pogromů, rabování, loupeží a znásilňování. Příchod tak velkého množství obyvatel dramaticky zhoršil i bez toho kritickou zásobovací, bytovou a hygienickou situaci ve městě. Část haličských Židů dodržovala chasidské zvyklosti a nechtěně provokovala v nekonečných frontách na chleba archaičností svého vzhledu a oblečení. Nebylo rovněž tajemstvím, že většina místních Židů považuje válku proti carskému Rusku za spravedlivou, zatímco u česky mluvících obyvatel Hranic měla válka proti ruskému „slovanskému dubisku“ a proti jihoslovanskému Srbsku jen malou podporu. Proto například také prostátně orientované německé a židovské obyvatelstvo uspořádalo na počest ústupu Rusů z Haliče v roce 1916 lampiónový průvod, který české obyvatelstvo bojkotovalo.

První republika V roce 1919 byla zrušena hranická židovská politická obec, židovským domům byla přidělena městská popisná čísla a dosavadní příslušníci židovské obce od té doby volili kandidáty do zastupitelských orgánů města. Zachována zůstala židovská náboženská obec. Vstřícný přístup první republiky k Židům, jež je jako jediná evropská země uznala za národnostní menšinu, vedl k tomu, že většina z nich se s novým státem ztotožnila. Manifestačním vyjádřením tohoto postoje byla v Hranicích oslava 10. výročí vzniku republiky v roce 1928, kdy rabín Dr. Jakob Rabinowicz v místní synagoze pronesl vůbec poprvé slavnostní projev v českém jazyce.

▲ Dům čp. 755 v lokalitě zvané Dílna (na rohu ulic Teplické a Na Přisadech), která byla od začátku 19. století součástí židovské obce, v roce 1959 na jejím místě vyrostly činžovní domy čp. 1339-1341.

Prvorepublikové vily Někteří občané židovského původu, především obchodníci, právníci a lékaři si mezi léty 1918-1938 postavili v Hranicích a Teplicích nad Bečvou rodinné domy, z nichž mnohé dnes patří mezi nejvýznamnější stavby města. Za každým z domů se ukrývá osobní příběh. Rodinné domy byly stavěny svým obyvatelům přesně na míru, někdy se například dochovala korespondence mezi rodinou a architektem, který se zajímal o zájmy obyvatel, jejich zvyky, způsob života a individuální přání. Majitelé v domech většinou nepobyli dlouho a jejich osudy byly často tragické. Hranické vily jsou proto výrazným mementem: Připomínají konkrétní osudy spoluobčanů, touhu po pěkném životě, několik let před jejich tragickým koncem. Někdy se jim podařilo emigrovat nebo věznění přežít, svůj majetek už ale většinou zpět nedostali.

JUDr. Weinbergerovi navrhul řadový rodinný dům významný brněnský architekt Arnošt Wiesner a v roce 1933 jej postavil ve Farní ulici č. 10 hranický stavitel Vladimír Hudec. Vrchní lázeňský lékař Oskar Leo Stern si nechal v roce 1939 v Teplicích postavit rodinný dům od pražského

architekta Karla Caivase, který byl v následujícím období tři let autorem i dalších šesti domů, mimo jiné například vily JUDr. Stanislava Tomance (Jurikova 246) nebo Seidlova rodinného domu ve Skalní ulici.

Antisemitské nálady Staletý evropský antisemitismus vyvrcholil v ideologii německého nacismu. Evidenci obyvatel podle rasového klíče zahájila pod německým tlakem už pomnichovská tzv. Druhá republika. Protižidovské nálady se projevovaly i v Hranicích, kde se k židovství v září 1938 hlásilo 143 osob (po záboru Sudet přibýlo dalších 80 Židů z blízkých okresů). Ve čtvrtek 3. listopadu 1938 byly protižidovskými nápisy pomalovány výlohy obchodů, které vlastnili hraničtí Židé. V noci z 11. na 12. listopadu 1938 proběhla v blízkém, tehdy již „říšském“ Novém Jičíně, smutně proslulá „Křišťálová noc“. Nacisté zdemolovali synagogu a pozatýkali a ztýrali několik desítek židovských spoluobčanů, z nichž někteří měli příbuzné v Hranicích. Vztah Hraničanů k židovským spoluobčanům ilustruje text tehdejšího městského kronikáře, který zachytil situaci ze dne 15. března 1939: „Hlouček zuřivých mladíků německých procházel hned prvý den městem se žebříkem a zamaloval židovské firmy. Občané se tomu usmívali jako klukovskému kousku, litovali těch židů, kteří rozhodně prokázali v posledních letech kladný postoj k republice, ale přáli potupu těm, kteří až do poslední chvíle hlásili se k německví a byli v letech bojů o Hranice nejpevnější oporou německé menšiny, ovládající město.“

Záběr ze Židovské ulice ►
v roce 1900, rakouský orel na budově hned vlevo označuje německou židovskou školu (dnes čp. 733), následuje dvoupatrový a patrový dům, na jejichž místě stojí od roku 1910 Baronův secesní obchodní dům (čp. 734, dnes Paragan), přístřešek vpravo patří k domu židovské rituální lázně.
Foto: Ferdinand Helsner

Protižidovská opatření Protektorátní vláda přijala nacistická protižidovská opatření, takže hned v březnu 1939 byl zakázán výkon praxe židovským lékařům a advokátům - v Hranicích MUDr. Oskaru Leo Sternovi (1900-1972), MUDr. Johannu Schönbeckovi (1868-1944), MUDr. Arturu Glüčkovi (1896-1944), MUDr. Oskaru Weissbrodovi (1905-1942), JUDr. Otto Benischovi (†1953) a JUDr. Leopoldu Weinbergovi (†1942). Zástupce židovské strany v městském zastupitelstvu Dr. Sigmund Benisch byl donucen na členství v zastupitelstvu rezignovat, odstoupit museli také všichni náhradníci. Židovské obchody byly označeny nápisy: „Jüdisches Geschäft - Židovský obchod“. Obchod s konfekcí Leopolda Barona v Židovské ulici, velkoobchod se sukнем Moritze Baara a obchod se střížním zbožím Maxe Gesslera na náměstí, stejně jako obchod se smíšeným zbožím a pekárna Bedřicha Schlesingera u zámku a řeznictví Jindřicha Gelba v Zámecké ulici byly „arizovány“, menší obchody byly zrušeny. V prosinci 1939 byla Židovská ulice přejmenována na Janáčkovu. Z průčelí synagogy byl odstraněn text Desatera, na podzim 1940 byl zakázán výkon bohoslužeb v synagoze, od září 1941 byly zakázány veškeré židovské bohoslužby a všichni Židé starší šesti let museli na veřejnosti nosit žlutou šesticípou hvězdu velikosti dlaně, černě vytaženou a s černým nápisem JUDE.

▲ Výloha Baronova obchodního domu (dnes Paragan) v dubnu 1939.
Foto: Bohumír Indra

nežidovským manželkám, přikázána doba nákupu v obchodech. Byly jim zabaveny veškeré cenné papíry, vkladní knížky, drahé kovy a předměty, kožichy, obrazy, rádia, automobily, motocykly, šicí stroje a jízdní kola atd. Kromě vykázaného kupé nesměli cestovat po železnici ani v autobusech veřejné dopravy. Byly jim přiděleny snížené přiděly potravin.

Vyvraždění hranických židů Vystěhování většiny obyvatel židovského původu z Hranic, Drahotuš a Kelče bylo provedeno transportem AAF dne 22. června 1942. Do transportu nastoupilo celkem 202 osob, které byly dopraveny do záchytného tábora v Olomouci. V dalších dnech k nim přibýlo ještě 10 osob, jež měly domovské právo v Hranicích. Každý internovaný si směl vzít ruční zavazadlo do 50 kg. Z Olomouce byli odvezeni do Terezína, kde jim byly odebrány veškeré cenné věci a kde byli rozděleni podle pohlaví na ubikace, urychleně zřízené v dřívějších kasárnách, obytných domech a baráčích. V té době měli již nacisté zpracovaný přesný plán fyzické likvidace Židů v Evropě. V transportu AAX, vypraveném z Terezína „na východ“ dne 14. července 1942 bylo 46 hranických občanů. Všichni byli zavražděni na přesně nezjištěném místě u běloruského hlavního města Minsk. V lese u bývalého kolchozu Malý Trostinec u Minska bylo zavražděno 22 hranických Židů z transportu Bc, vypraveného z Terezína 25. srpna 1942, a dalších 7 Hraničanů z transportu Bk (8. září 1942). 15 lidí našlo smrt v lese u Raasiku-Jägala - transport vyjel z Terezína 1. září 1942 a byl označen Be. 29 internovaných bylo udušeno výfukovými plyny v Treblince - prvý z transportů, v němž byli také hraničtí Židé, byl do Treblinky vypraven 8. října (označení Bu), další 15. října (Bv) a poslední 22. října 1942 (Bx). V Treblince byli zavražděni především staří občané. Nejstarší z nich byl téměř slepý 91letý Tobiáš Buchsbaum, bývalý policista v židovské obci a šames místní synagogy. Nejvíce hranických Židů (celkem 62) bylo zavražděno plynem v Osvětimi - byli součástí transportů, které probíhaly od 26. října 1942 až do 23. října 1944. V Terezíně zemřelo celkem 17 osob. Deset z nich byli starci nad 70 let. Nejstarší byl 92letý Karel Taussik, majitel obchodu s koloniálními zbožím. Na tyfus zde zemřel také 5letý syn hranického lékáře Jiří Glüčk. Několik hranických Židů zemřelo v koncentračních táborech, do nichž se dostali např. pro nenošení hvězdy či nepovolené překročení katastru obce. Celkově zahynulo 216 osob židovského původu, z nichž 197 se hlásilo k židovskému vyznání.

▲ Dům čp. 731 před demolicí, v roce 1936 na jeho místě vystavěl rodinný dům MUDr. Artur Glüčk.

Přežili Po porážce nacismu v roce 1945 se v Hranicích shledalo 26 občanů židovského původu, z nich 14 se hlásilo k židovskému vyznání a 12 bylo za Židy v nacistickém období považováno na základě rasových norimberských zákonů. Transport do Terezína a vyhlazovacích táborů přežilo 9 osob, zbylých 17 bylo deportace ušetřeno, nejčastěji protože žili ve smíšeném manželství s „árijskými“ partnery. Muži mladší 60 let, kteří měli „árijské“ manželky, nejprve vyklízeli opuštěné židovské byty, potom byli převezeni do pracovních táborů a začátkem roku 1945 do Terezína, kde se všichni dočkali konce války. Předválečný obchodník s mýdlovým práškem Berthold Liebel se zachránil díky manželům Roubalovým a Machačovým, u nichž se schovával a stravoval. Po odhalení úkrytu se skrýval v okolních lesích a navázal styk s partyzány. V partyzánské jednotce působil až do porážky nacismu. Výjimečný byl případ spřízněných hostinských Maxe Weissbroda, Terezy Weissbrodové-Neumannové a Zikmunda Neumanna. Byli v roce 1942 odvezeni do Terezína a zde se dočkali osvobození, protože si nacisté nebyli jisti, zda jejich babička byla Židovka. V Terezíně se osvobození dožil také krejčí Rudolf Fuchs. Čtyři mladé ženy a jeden mladý muž se vrátili z vyhlazovacích táborů.

Poválečná doba Většina hranických Židů používala jako svou mateřskou řeč němčinu, takže se na ně vztahoval dekret prezidenta Beneše č. 108, podle něhož byli československého občanství zbaveni všichni, kteří mohli

být považováni za Němce. Proto v období, kdy se teprve dozvídali, kdo z členů jejich rodin nacistické běsnění nepřežil, museli většinou podstupovat ponižující proceduru žádostí o získání československého občanství. Bez něj jim nemohl být vydán nacisty zabavený majetek. Orgány MNV Hranice se nešitlivy dokonce odmítat i restituční žádosti pozůstalých po obětech nacistického běsnění s tím, že

◀ Dnešní vzhled Janáčkovy ulice při vjezdu z Masarykova náměstí. Foto: Tomáš Pospěch

mrtvý byl „osobou národně nespolehlivou“. V Hranicích se jednalo celkem o dvacet domů. Skrytý antisemitismus režimu pak vyvrcholil v souvislosti s inscenovanými procesy s vedoucími funkcionáři KSČ židovského původu, v čele s generálním tajemníkem Rudolfem Slánským.

Epilog Přes nízký počet osob židovského vyznání byla židovská náboženská obec po 2. světové válce obnovena, ale brzy změněna jen na synagogální sbor, který fungoval do roku 1975. Vzhledem k tomu, že v budově synagogy bylo od roku 1943 umístěno městské muzeum, obývaly se náboženské obřady v jiných prostorách. Poslední modlitebna bývala v letech 1955-1969 na náměstí v domě čp. 8/9. Počet židovských věřících klesal úmrtními, odchodem do Palestiny (Izraele) i asimilací. Posledním představeným sboru byl JUDr. Karel Rosenbaum (1892-1972), posledním židovským kantorem byl Ing. Josef Goldstein (1900-1972). Poslední pohřeb na místním židovském hřbitově se odehrál v roce 1965, v roce 1984 byl hřbitov prodán městu, které jej chtělo přeměnit v park. Provedení parkových úprav bylo vázáno na několik podmínek, k nimž patřilo vytvoření lapidária z vybraných historicky a výtvarně hodnotných náhrobků, vhodné uložení ostatních pomníků a zřízení pamětní desky. Na počátku listopadu 1989 však bez ohledu na tyto podmínky došlo k plošné demolici větší části hřbitova. Zásahem Okresního střediska státní památkové péče a ochrany přírody v Olomouci byly práce zastaveny a v nových politických poměrech byl záměr přehodnocen, takže hřbitov byl částečně zrekonstruován a v roce 1994 znovu otevřen.

▲ Současný vzhled tzv. Baronova obchodního domu. Foto: Tomáš Pospěch

Osobnosti

• **David**, Jakob Julius, Dr. (8. 2. 1859 Hranice - 20. 11. 1906 Vídeň) Jeho otec byl trafikantem a výběřčím mýta při plavení vorů se dřevem z Valašska po řece Bečvě. Po gymnazijních studiích v Těšíně, Opavě a Kroměříži dosáhl v roce 1894 doktorátu ze filozofie ve Vídni a začal se věnovat novinářské práci a literatuře. Psal německy, jeho sebrané spisy vyšly v letech 1908-1909. Část prozaické tvorby věnoval dětství a mládí na rodné Moravě.

• **Deutsch**, Moritz, Dr. (1834-1897) Narodil se na Slovensku, judaismus studoval na ješívách v Eisenstadtu a Karlsruhe, univerzitní studia absolvoval ve Würzburgu a Heidelbergu, kde v roce 1861 promoval. V letech 1861-1867 byl rabínem v Plzni, 1867-1887 v Hranicích. Zde byl také spoluzakladatelem pohřebního spolku Chevra kadischa. Roku 1887 se stal rabínem ve vídeňském okrese Ottakring. Významně se podílel na přípravě a uskutečnění návštěvy císaře Františka Josefa II. v Hranicích 10. června 1880. Krátce před návštěvou vydal v Hranicích německy oslavný projev k 25. výročí uzavření sňatku císaře Františka Josefa I. s Alžbětou Bavorskou (1879). V Plzni a Praze vydal také několik studií k biblické problematice.

• **Falk**, Norbert (5. listopadu 1870 Hranice - 16. srpna 1932 Berlin) Narodil se jako Isidor Kohn, v roce 1897 si nechal příjmení změnit na Falk a v roce 1901 došlo i k úřední změně křestního jména na Norbert. Pracoval jako redaktor novin Berliner Morgenpost, psal divadelní texty, romány i humotistické knihy (Susanne Strazy, Kniha smíchu aj.). Na začátku 20. století začal spolupracovat s filmovým režisérem Ernstem Lubitschem. Ve spolupráci s Hannsem Krály napsal scénář k jeho němým filmům Carmen (1918), Madame Dubarry (1919), Anna Boleynová (1920) a Žena faraonova (1921). V době nástupu zvukového filmu se jako spoluautor scénáře spolu s Robertem Liebmannem podepsal na vzniku jednoho z nejznámějších a nejúspěšnějších německých projektů 30. let, historické romance Kongres tančí (1931), který byl natáčen v několika jazykových verzích s mezinárodním obsazením.

• **Hein**, Walter (22. 9. 1908 Hranice - 30. 6. 1987 Hranice) Starší ze dvou synů Alfreda Heina a Marty Fischerové (dcery zakladatele hranické líkérky Leopolda Fischera jr.), kteří byli zavražděni při holocaustu. V Osvětimi zemřel i jeho mladší bratr Egon. Walter nebyl zařazen do transportů smrti díky manželství s „árijskou“ manželkou, které se však po válce rozpadlo. Do komunistického znárodnování vedl úspěšně rodinnou líkérku, potom pracoval v různých funkcích, naposledy jako správce lázeňského domu Bečva v lázních Teplice nad Bečvou. Zvláště se však věnoval organizaci kulturního a sportovního života ve městě. Jako vynikající klavírista byl zakladatelkou osobností několika místních skupin jazzové a populární hudby. Zasloužil se o mimořádný poválečný rozmach hranického amatérského boxu (olympionik Fran-

tišek Majdloch), organizoval a hrál také šach, bridž a tenis. Jeho syn Milan Hein je majitelem a uměleckým vedoucím pražského divadla Ungelt.

• **Heller**, Richard (1862-1933) Rodinný závod na výrobu sukna, flanelu a módního zboží Heller - vdova a syn, založený v roce 1844 Salomonem Hellerem, převzal roku 1906. Závod výrazně zmodernizoval, příkladně se staral o sociální potřeby zaměstnanců, pro odpočinek a hygienu zaměstnanců vybudoval v areálu závodu první krytý plavecký bazén v Hranicích. Před 1. světovou válkou i v jejím průběhu vykonával příležitostnou diplomatickou činnost ve prospěch habsburské monarchie. Po vzniku ČSR se dal plně do služeb tohoto státu a aktivně pracoval v městském zastupitelstvu a jeho komisích. I s manželkou Adélou konvertoval ke křesťanství a je pohřben na městském hřbitově v Hranicích. Velkou kulturní ztrátou pro město Hranice byla „arizace“ jeho soukromé galerie. Podnik převzal syn Štěpán, jemuž se v roce 1939 podařilo emigrovat do Velké Británie, kde vstoupil do československého vojska. Nacisté podnik arizovali, po válce byl dán do národní správy a roku 1948 znárodněn, stal se součástí koncernového podniku Karnola. Štěpánova matka z emigrace na karibském ostrově Antigua až do své smrti v roce 1948 marně žádala MNV Hranice o povolení k návratu do rodného města.

• **Kafka**, Oskar (1884-1901) Syn úspěšného kolínského podnikatele Filipa Kafky, strýce spisovatele Franze Kafky. Bratrance Oskar a Franz se v dětství a mládí často stýkali, protože byli téměř stejně staří a Franz rád do Kolína zajížděl. Oskar nastoupil v roce 1899 do pěší kadetní školy v Praze. V roce 1901 se pokusil přestoupit na jízdní kadetku v Hranicích. Když nebyl přijat, spáchal v Hranicích 15. září 1901 sebevraždu zastřelením. V době nešťastného hranického pobytu byl ubytován v hostinci Anny Blaschkeové, v dnes již neexistujícím domě čp. 186 (dnes Casino Bonver). Je pochován v hrobě č. 1425 na hranickém židovském hřbitově. Oskarův osud včlenil Franz Kafka v transformované podobě do románu Nezvěstný (Amerika).

• **Placzek**, Abraham (1799 Přerov - 1884 Boskovice) Navštívoval ješivu v Kojetíně u proslulého rabína Mosese Perle. Byl rabínem v Přerově, v letech 1834-1840 v Hranicích, odtud odešel do Boskovic, kde byl v roce 1851 zvolen zemským rabínem pro Markrabství moravské. Přenesl úřad zemského rabinátu z Mikulova do Boskovic. Byl odpůrcem židovského osvícenectví a patřil k nejvýznamnějším představitelům ortodoxního proudu tehdejšího judaismu na Moravě. Jeho syn Baruch (5. 10. 1834 Hranice - 7. 9. 1922 Brno) vystudoval gymnázium v Brně a pokračoval ve vysokoškolských studiích filozofie ve Vídni a Lipsku, kde byl roku 1856 promován na doktora filozofie. Poté učil na židovských školách ve Frankfurtu nad Mohanem a Hamburku. V roce 1860 se stal rabínem v Brně, v roce 1884 nahradil svého otce ve funkci moravského zemského rabína. Prosadil se jako vynikající kazatel, překladatel z hebrejštiny,

básník a přírodovědec. Tiskem vyšla jeho kázání, jeho projevy nad rakví, sbírka básní věnovaná otci a v posledních letech života také řada odborných přírodovědeckých studií.

• **Rabbinowicz, Jakob, Dr.** (15. 1. 1863 statek u litevské obce Selwa - 1947 Rishon Le Zion) Absolvoval gymnázium a rabínskou školu ve Frankfurtu nad Mohanem a orientalistiku, filozofii a historii v Praze a Marburgu. V Praze navštěvoval také talmudsko-halachistické učiliště. Promoval v roce 1889, 1889-1894 byl rabínem v Rakovníku, 1894 se stal rabínem židovských náboženských obcí Hranice a Valašské Meziříčí se sídlem v Hranicích. V roce 1909 mu byl udělen titul profesor, protože vyučoval judaistiku také na německém gymnáziu v Hranicích. Byl literárně činný. V Hranicích psal německy hlavně beletrii, vracející se vzpomínkově do jeho domoviny. Trvalou zásluhu si získal zpracováním historie židovské obce v Hranicích pro knihu Hugo Golda Die Juden und Judengemeinden Mährens in Vergangenheit und Gegenwart (1929). Po penzionování se v roce 1937 vystěhoval za synem Alexandrem do Palestiny.

• **Redisch, Hugo** (5. 6. 1904 Hranice - 8. 3. 1943 Sokolovo) Narodil se v rodině Bertholda Redische, prokuristy v Sommerově továrně na ohýbaný nábytek, v roce 1920 městská rada zamítla otcovu žádost o přijetí do státního svazku ČSR a rodina se vystěhovala do Vídně. Za války vstoupil Hugo Redisch do československého vojska v SSSR, jako svobodník zastával funkci pozorovatele a spojky velitele roty npor. Jaroše. V bitvě u Sokolova se mu po přerušení rádiového i telefonního spojení podařilo obnovit telefonní spojení, jen díky tomu zbytek jednotky npor. Jaroše dostal rozkaz ke ztažení za řeku Mži a tím se tito vojáci zachránili. V bitvě byl Hugo Redisch smrtelně zraněn. Posmrtně byl vyznamenán sovětským řádem Rudého praporu, Čsl. válečným křížem 1939 a Sokolovskou pamětní medailí.

• **Reiniger, Isaias** (1783 Strážnice - 28. 2. 1857 Hranice) Studoval nejprve u Wolfa Boskovicze v maďarském Bonyhádu a potom u proslaveného přešpurského rabína Chatama Soféra (Mosese Schreibera), známého nesmiřitelného odpůrce judaistického reformního hnutí. Od roku 1826 byl pomocníkem rabína v Boskovicích, 1834-1841 rabínem v Kojetíně, 1841-1857 v Hranicích. Je řazen k významným protireformní autorům. Byl všeobecně oblíbený pro moudrost a veselou přátelskou povahu. Měl tři syny. Nejstarší Jakob se stal rabínem a působil Moravskom Svätom Jánu na Slovensku, rabínem byl také Herman, nejmladší Josef byl starostou židovské obce ve Strážnici.

• **Schlesinger, Salomon** (28. 5. 1836 Slezsko - 11. 7. 1912 Hranice) Zakladatel pekařské tradice rodiny Schlesingerových v Hranicích. Domovské právo v Hranicích obdržel v roce 1858. Ke konci života působil též jako starosta hranické židovské obce. Tutéž funkci zastával i jeho syn Adolf Ignaz Schlesinger (10. 3. 1868 Hranice

- 29. 8. 1931 Hranice) až do roku 1919, kdy byla židovská obec sloučena s městem Hranicemi. Jeho dědicem byl Bedřich Schlesinger (8. 2. 1900 - 16. 10. 1944), který doručil rozkvět rodinného pekařství v domě čp. 737, když je napojil na vlastní mlýn.

• **Singer, Isidor** (10. 10. 1859 Hranice - 1939 New Yorku) Syn hranického obchodníka Josefa Singera. Navštěvoval židovskou školu v Hranicích, gymnázium v Opavě a Kroměříži. Patřil k nejlepším studentům, mimořádně nadání projevoval při studiu jazyků. Filozofii a filologii vystudoval na univerzitě ve Vídni. Již během studia přispíval do vídeňských i berlínských novin a časopisů. Od roku 1859 žil v Paříži, později působil jako novinář v Berlíně, ve Vídni, v Praze, v Itálii a od roku 1895 až do své smrti v USA, kde v letech 1900-1909 vydal dvanáctidílnou židovskou encyklopedii. V roce 1922 založil americkou Ligu na obranu lidských práv. Po smrti matky Lottí Singerové v roce 1888 vydal v Paříži v hebrejštině knihu vzpomínek Hrob mé matky. Náhrobek Lottí Singerové se zachoval na hranickém židovském hřbitově (č. 2502).

• **Steinová, Edith** / Svatá Terezie Benedikta od Kříže (12. 10. 1891 Vratislav - 9. 8. 1942 Osvětim) V Hranicích působil jako dobrovolná zdravotní sestra tzv. rezervní vojenské nemocnice pro východní frontu od 7. dubna do 1. září 1915, převážně na nejnebezpečnějším tyfovém oddělení. V době hranického pobytu se považovala za ateistku, i když formálně dodržovala rituály judaismu. Děšivé zážitky lidského utrpení raněných a nemocných vojáků a seznámení se s křesťanskou etikou ve filozofickém díle Maxe Schelera bylo prvním krokem ke konverzi k římskokatolickému vyznání a příklonu k mystickému chápání náboženství. Věnovala se fenomenologické filosofii, roku 1934 vstoupila do karmelitánského řádu, roku 1998 byla prohlášena za svatou, o rok později za patronku Evropy.

• **Stern, Oskar Leo, MUDr.** (1900 - 25. 11. 1972 Mexico City) V letech 1931-1939 byl hlavním lékařem lázní Teplice nad Bečvou. V létě 1940 mu nacistické úřady umožnili jako poslednímu židovskému příslušníkovi vycestovat s celou rodinou do Mexika. V Teplicích však musel zanechat novostavbu rodinné vily čp. 67, kolaudované v lednu 1939. V mexickém hlavním městě se věnoval internímu lékařství a kardiologii a stal se významným lékařem mexického Národního ústavu kardiologie. Byl prezidentem Společnosti mexicko-československého přátelství, z níž vystoupil v roce 1948 na protest proti nastolení komunistické totality. Jeho syn Ivo Stern-Bečka se věnuje farmacii, je členem Světového výboru skautské organizace se sídlem v Ženevě. Adop-

tivní dcera Miroslava Sternová (26. 2. 1926 Praha - 10. 3. 1955 Mexico City) navštěvovala obecnou školu ve Zbrašově a tři ročníky Státního reálného gymnázia v Hranicích. V Mexico City se roku 1945 stala královnou krásy, což jí otevřelo cestu k filmu, ačkoliv studovala v New Yorku architekturu a dekoraci. V Mexiku se stala obdivovanou hvězdou slavného poválečného období mexické kinematografie. Vrcholem její kariéry byla krátká spolupráce s Luisem Buñuelem.

▲ Sternova vila (1938-39) od architekta Karla Caivase. Foto: Tomáš Pospěch

• **Stross**, Noe (1822-1897) Původně židovský kantor, po otci Jakobu Strossovi převzal soukenickou manufakturu, rozšířil ji na závod s více než 200 zaměstnanci a včlenil do textilního podniku Heller - vdova a syn, kde potom úspěšně vykonával funkci obchodního ředitele. Patřil k nejštedřejším mecenášům města. Především jeho zásluhou nebylo v roce 1875 z finančních důvodů zrušeno místní gymnázium. Za tento šlechetný čin byl jmenován čestným občanem města Hranic. V letech 1885-1897 byl starostou hranické židovské obce, spoluzakládal pohřební spolek Chevra kadischa, v letech 1888-1895 zastupoval židovskou obec v Okresní školní radě. V roce 1873 inicioval v místní židovské obci založení Nadace arcivévodkyně Gisely a krátce před svou smrtí spolu s manželkou Josefinou (1827-1895) založil Nadaci manželů Strossových, která až do zabavení jmění nacisty podporovala nadané studenty. S rodinou bydlel v domě čp. 203 na dnešní Třídě ČSA.

• **Wolf**, Abraham (1803-1865) V letech 1856-1865 byl starostou hranické židovské obce. V roce 1835 odkoupil s bratrem Sigmundem vrchnostenskou palírnu v objektu hranického zámku, jejímiž nájemci byla rodina Wolfů již v dřívějších letech. Po renovaci tam v roce 1836 zřídili výrobu rumu, slivovice a likérů. Závod prosperoval až do nacistického období. Posledním majitelem byl Oskar Wolf (1878-1942), který zahynul při holocaustu. Po roce 1945 byla likérka v tzv. národní správě, později znárodněna, což vedlo k její likvidaci. Nároky židovských restituentů MNV Hranice po roce 1945 soustavně odmítal absurdním tvrzením, že „zemřelý byl osobou národně nespolehlivou.“ Druhorozeným synem Abrahama Wolfa byl skladatel Maxmilian Wolf (28. 3. 1840 Hranice - 23. 3. 1886 Vídeň). Studoval kompozici u uznávaných hudebních pedagogů A. B. Marxe a O. Dessaua. Je zařazován mezi „menší mistry“ zlaté éry vídeňské operety.

Hraničtí rabíni

- 1770 Josef ben Menachem Mendel, původem z Lipníka
 - 1780 Israel, syn Davidův (jeho děti užívaly příjmení Deutsch)
 - 1790 zastupující rabín Jakob Toff, dříve rabín v Bystřici pod Hostýnem
 - 1792 Moses Aron Deutsch (1752-1799), původem z Mikulova
 - 1812-1827 Abraham Trischet (1753-1827), původem z Třešti
 - 1827-1833 zastupující rabín Markus Trischet, syn předešlého, později rabín v Dolních Kounicích
 - 1833-1840 Abraham Placzek (1799-1884), původem z Přerova, později rabín v Boskovicích
 - 1840-1857 Isaias Reiniger (1783-1857), původem ze Strážnice, dříve rabín v Kojetíně
 - 1859-1867 Markus Pollak (1830-1895), rodák z Kolína, později působil ve Vídni
 - 1867-1887 Dr. Moritz Deutsch, dříve rabín v Plzni, později ve Vídni
 - 1887-1892 správce rabinátu Herrman Reiniger (†1897)
 - 1892-1894 Dr. Adolf Leimdörfer, dříve rabín v České Lípě, později v Těšíně
 - 1894-1935 Dr. Jakob Rabinowicz
- Po penzionování dr. Rabinowicze nebyl již úřad rabína obsazen.

Představitelé židovské obce

V roce 1850 vstoupila v platnost nová organizace zákonné, soudní a výkonné moci v habsburské monarchii.

V roce 1885 došlo k oddělení židovské politické obce a židovské náboženské obce.

Starostové židovské obce

- 1850-1854 Sigmund Wolf
- 1856-1865 Abraham Wolf
- 1865-? Dr. Wilhelm Wolf
- ?-1885 Noe Stross
- 1885-1893 Simon Stross
- 1893-1912 Salomon Schlesinger
- 1912-1913 Adolf B. Adler
- 1913-1919 Adolf Schlesinger

Představení židovské náboženské obce

- 1885-1897 Noe Stross
- 1897-1899 Salomon Ehrlich
- ?-? Benjamin Silberger
- ?-1903 Bernard Wolf
- ?-? JUDr. Josef Rein
- ?-1925 Samuel Kober
- 1925-1941 Sigmund Benisch
- 1941 - 5. 3. 1942 Sigmund Pollak
- 5. 3. - 21. 6. 1942 Alfred Hein

Židovský hřbitov před demolicí, 80. léta 20. století.
Foto: J. Solnický

Náhrobek se symbolem žehnajících kněžských rukou. (Chaim, syn Izaiáše Kohna ze Vsetína, 1857).
Foto: Milan Mráz

Skupina honosných stél z 2. pol. 19. stol. (vlevo pomník hranického textilního podnikatele a představitel židovské obce Noe Strosse).
Foto: Milan Mráz

1. Židovská ulice, dnes Janáčkova
2. Synagoga, dnes Městské muzeum, Janáčkova 728
3. Židovský hřbitov, ul. Zborovská
4. Světlíkuvský dvůr, dnes zde stojí restaurace Monika
5. Dům JUDr. Leopolda Weinberga, Farní 10
6. Hellerův činžovní dům, Mostní 224
7. Hellerova textilní továrna
8. Místo, kde stávala Heinova líkárka